

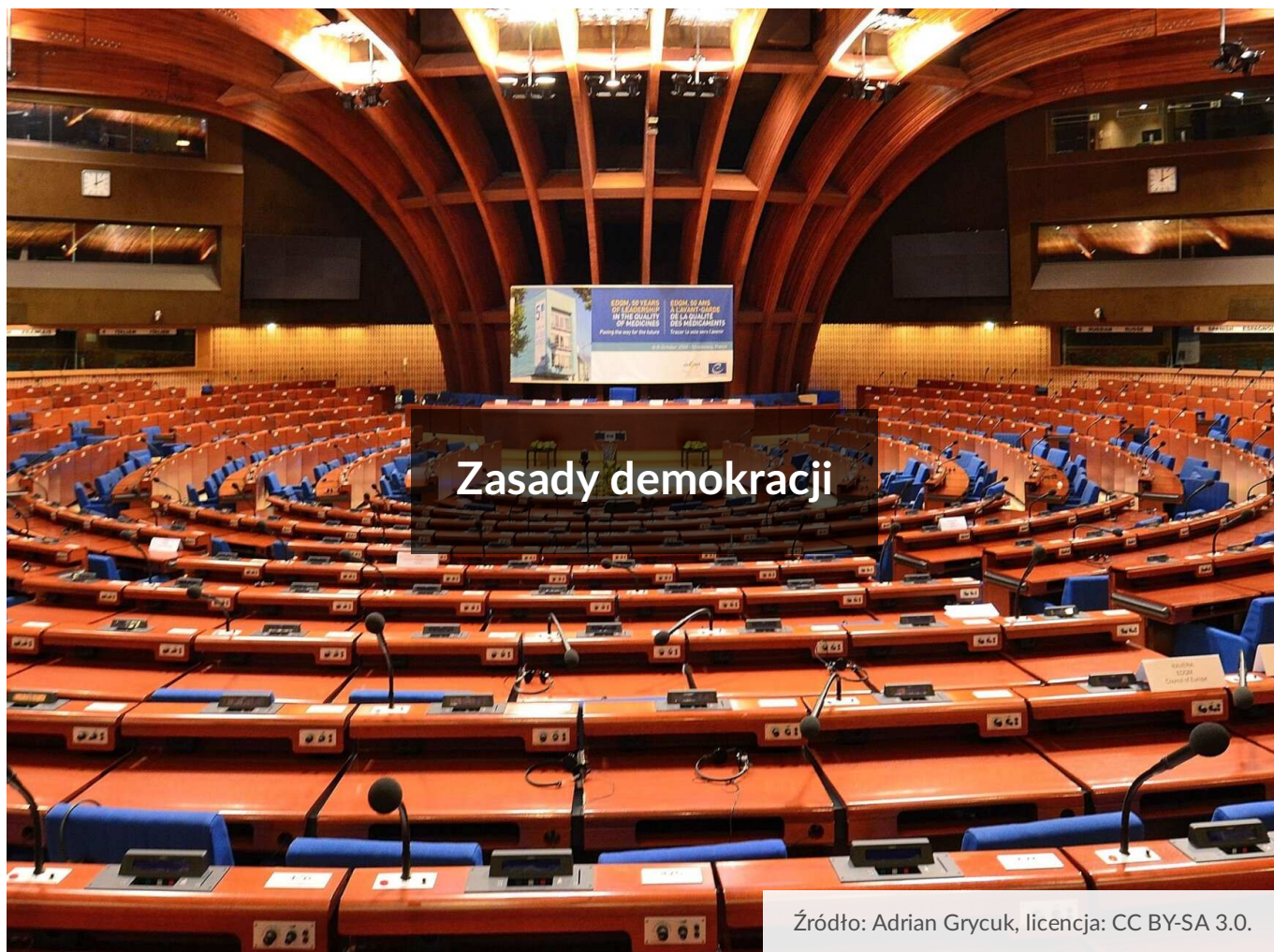
Zasady demokracji

- Wprowadzenie
- Przeczytaj
- Film
- Sprawdź się
- Dla nauczyciela

Bibliografia:

- Źródło: (...), 26.10.2010 r., dostępny w internecie: wiadomosci.dziennik.pl [dostęp 24.04.2020 r.].
- Źródło: Ewa Kopacz, *4 czerwca – zwycięstwo demokracji*, 4.06.2013 r., dostępny w internecie: sejm.gov.pl [dostęp 23.04.2020 r.].
- Źródło: Francis Fukuyama, *Koniec historii* Kraków 2009 s. 9

- Źródło: Francis Fukuyama, *Koniec historii*, Kraków 2007, s. 7.
- Źródło: Winston Churchill, *Parliament Bill. HC Deb 11 November 1947*, t. 444, s. 206–207.
- Źródło: *Od „męża Kaczyńskiego” do pałowania związkowców. Nadszarpnięta legenda Lecha Wałęsy*, 21.11.2019 r., dostępny w internecie: wiadomosci.dziennik.pl [dostęp 23.04.2020 r.].
- Źródło: Leszek Kołakowski, *Mini-wykłady o maxi-sprawach*, Kraków 2009, s. 290.
- Źródło: Ryszard Kapuściński, *Lapidaria*, Warszawa 2002, s. 257–307.
- Źródło: Andrew Heywood, *Politologia*, Warszawa 2006, s. 277.
- Źródło: Alexis de Tocqueville, *O demokracji w Ameryce*, Warszawa 1976, s. 267–268.

Źródło: Adrian Grycuk, licencja: CC BY-SA 3.0.

Winston Churchill

Parliament Bill. HC Deb 11 November 1947

Wiele systemów rządów zostało wypróbowanych i wiele będzie wypróbowanych w tym świecie grzechu i niedoli. Nikt nie udaje, że demokracja jest doskonała lub wszechwiedząca. W rzeczywistości stwierdzić trzeba, że demokracja jest najgorszą formą rządu, jeśli nie liczyć wszystkich innych form, których próbowano od czasu do czasu.

Źródło: Winston Churchill, *Parliament Bill. HC Deb 11 November 1947*, t. 444, s. 206–207.

Francis Fukuyama

Koniec historii

(...) w ostatnich latach wyraźnie zwycięża pogląd o wyższości liberalnej demokracji, która kolejno pokonała rywalizujące z nią monarchię dziedziczną, faszyzm i w końcu komunizm, nad innymi ustrojami politycznymi. Co więcej, może ona wyznaczyć »ostatnią

fazę ideologicznej ewolucji ludzkości», a tym samym ukonstytuować »ostateczną formę rządu«, która stanowić będzie rzeczywisty »koniec historii«. Tylko liberalna demokracja nie jest obciążona fundamentalnymi wadami, sprzecznościami wewnętrznymi oraz niedostatkami racjonalności, czyli tym, co wiodło dawne ustroje do nieuchronnego upadku.

Źródło: Francis Fukuyama, *Koniec historii*, Kraków 2009, s. 9.

Wydaje się, że zwycięstwo demokracji nad innymi formami ustrojowymi jest ostateczne i ugruntowane. Wielu myślicieli już od kilkadziesiąt lat wyraża przekonanie, że jest to system będący szczytem osiągnięć ludzkości w dziedzinie organizacji politycznej państw i że nic nie jest w stanie go zastąpić.

Również młodym Polakom, urodzonym w drugiej połowie lat 80. i później, trudno sobie wyobrazić, że Polska mogłaby przestać być państwem demokratycznym. Nie znają innej Polski, całe swoje dotychczasowe życie wiedli w państwie demokratycznym.

Często jednak coś, co przyjmujemy za pewnik, nie otrzymuje wystarczającej uwagi i troski, i w rezultacie możemy to utracić. By zadbać o demokrację i jej trwałość, musimy przede wszystkim mieć świadomość, co wpływa na demokratyzm ustroju – jakie są fundamentalne zasady demokracji – a następnie rozważyć, jakie zagrożenia dla realizacji tych zasad mogą się pojawić i jak się przed nimi bronić.

Twoje cele

- Scharakteryzujesz fundamentalne zasady demokracji.
- Wyjaśnisz znaczenie każdej z nich dla funkcjonowania ustroju demokratycznego.
- Rozważysz współczesne zagrożenia dla demokracji w Polsce i na świecie.

Przeczytaj

Fundamentalne zasady demokracji

Suwerenność narodu

Wywodzące się z języka greckiego słowo „demokracja” dosłownie oznacza władzę ludu (*demos* – lud, *kratos* – władza). Zasada suwerenności narodu oznacza, że to naród (lud) w państwie demokratycznym powinien być **suwerenem**, czyli władcą. Nie musi on oczywiście władzy tej sprawować bezpośrednio we wszystkich kwestiach. O ile w starożytnych Atenach było możliwe zaangażowanie wszystkich obywateli do podejmowania decyzji dotyczących losów **polis**, o tyle we współczesnych wielomilionowych państwach byłoby to na pewno bardzo kosztowne i trudne do zorganizowania, jeśli nie niemożliwe. Władza sprawowana jest więc w takich państwach przez wybranych przez lud przedstawicieli. Władza zwierzchnia, dająca możliwość wyznaczania, kontrolowania i rozliczania tych reprezentantów, pozostaje jednak w rękach obywateli.

Dziewiętnastowieczny obraz Philippa Foltza przedstawia ateńskiego polityka Peryklesa wygłaszającego mowę pogrzebową przed Zgromadzeniem.

Źródło: domena publiczna.

Reprezentacja

Zasada przedstawicielstwa (reprezentacji) jest uzupełnieniem zasady suwerenności narodu, koniecznym ze względu na liczebność współczesnych narodów. Oznacza ona, że

władza ludu może być realizowana przez wybranych przezeń przedstawicieli. Co jednak ważniejsze, oznacza to zobowiązanie tych przedstawicieli do działania w interesie ludu, który reprezentują, nie zaś wyłącznie własnym.

Pluralizm polityczny

Aby zasada przedstawicielstwa mogła być właściwie realizowana, konieczne jest zapewnienie, że w przestrzeni publicznej działać mogą partie polityczne reprezentujące zróżnicowane poglądy polityczne – tak aby obywatele mieli rzeczywistą możliwość wyboru swoich reprezentantów. Ważne również, by pluralizm polityczny nie był jedynie pozorny – partie polityczne w państwie demokratycznym powinny oferować obywatelom różne koncepcje rozwiązywania problemów życia społeczno-politycznego. Wybór dokonywany przez obywatela nie powinien być jedynie wyborem „mniejszego zła”. Jedną z gwarancji pluralizmu politycznego w państwie jest zapewnienie jednakowych zasad funkcjonowania partii politycznych, dotyczących np. warunków uzyskania dofinansowania działalności ze środków budżetu państwa.

Poszanowanie praw mniejszości

Dwujęzyczna tablica z nazwą przed wjazdem do Leśnicy.

Źródło: Aotearoa, licencja: CC BY 3.0.

W demokracji decyzje podejmowane są na zasadzie większości. Nikt nie kwestionuje tego mechanizmu – trudno oczekiwać, by wszyscy byli zgodni w każdej rozważanej kwestii, trzeba więc znaleźć jakieś wyjście z potencjalnego impasu, a zasada, według której decyzje w imieniu ogółu podejmuje większość, jest logiczna i łatwa do zastosowania. Jednak jeśli podczas większościowego podejmowania decyzji zlekceważymy zupełnie poglądy i potrzeby mniejszości, pozbawiamy część demosu –

suwerena – możliwości sprawowania władzy, a to z demokracją ma niewiele wspólnego. O sytuacji takiej mówimy, że jest dyktaturą większości, nie demokracją. Poszanowanie praw mniejszości poprzez uwzględnienie, o ile to tylko możliwe, ich żądań i potrzeb w podejmowanych decyzjach jest więc tym, co demokrację odróżnia od dyktatury. Dbałość o prawa mniejszości jest w demokracji obowiązkiem większości.

Trójpodział władzy

Trójpodział władzy to zasada, według której [legislatywa](#), [egzekutywa](#) i [judykatywa](#) sprawowane są przez niezależne i mogące wzajemnie się równoważyć organy. To mechanizm ograniczenia władzy powierzonej naszym przedstawicielom, konieczny

w **demokracji pośredniej**. Naród nadaje osobom wyznaczonym do poszczególnych organów władzy znaczny zakres uprawnień, a jednocześnie każdemu z tych organów daje kompetencje do kontrolowania i hamowania poczynań pozostałych organów, aby zredukować możliwość naruszania praw jednostki, bo to z tych jednostek właśnie składa się lud, czyli właściwy suweren. Skupienie zbyt wielu lub wszystkich uprawnień w rękach jednego organu skutkuje zbyt dużą jego władzą, co mogłoby prowadzić do jej nadużycia względem obywateli.

Konstytucjonalizm

Zasada konstytucjonalizmu głosi, że konstytucja jest nadrzędnym względem pozostałych aktem prawnym w państwie, a wszystkie akty niższego rzędu muszą być z nią zgodne. W ten właśnie sposób ustalona została jej szczególna moc. Jednak w zasadzie konstytucjonalizmu nie chodzi jedynie o wprowadzenie hierarchii aktów prawa, pozwalającej na rozstrzygnięcie sprzeczności norm prawnych w przypadku wystąpienia kolizji. Ustawa zasadnicza oprócz szczególnej mocy charakteryzuje się również szczególną treścią i formą – reguluje ona najważniejsze z punktu widzenia funkcjonowania państwa i obywateli zasady, a jej uchwalenie lub zmiana jest trudniejsza niż w przypadku zwykłych ustaw. Dzięki temu konstytucja stanowi pewne ramy prawne, w granicach których mogą poruszać się rządzący, stanowiąc, wykonując lub stosując prawo. Jest dla obywateli zabezpieczeniem przed ewentualnym pragnieniem rządzących, by wykorzystywać władzę instrumentalnie do realizacji interesów własnych zamiast tych, które wyznaczone są dobrem narodu i państwa. Ważne jest również istnienie instytucji, które pozwalają obywatelowi egzekwować swoje prawa, np. instancyjność sądownictwa, możliwość wniesienia skargi konstytucyjnej do Trybunału Konstytucyjnego lub zwrócenia się do Rzecznika Praw Obywatelskich.

Państwo prawa

Państwo prawa to przede wszystkim państwo praworządne, a więc takie, w którym rządzi prawo. Stwierdzenie takie nie jest jedynie pustosłowiem czy tautologią, oznacza bowiem, że prawo stoi ponad władzą (rządzącymi), a nie władza (rządzący) ponad prawem. Organy władzy publicznej muszą więc w swoich działaniach poruszać się wyłącznie w granicach i na podstawie prawa. Nie wolno im go łamać, ale nie wolno im również podejmować żadnych działań, do których nie zostały – bezpośrednio lub pośrednio – upoważnione przez suwerena.

Słownik

demokracja bezpośrednia

system polityczny, w którym decyzje podejmuje się przez głosowanie ludowe (plebiscyt, referendum), w którym mogą wziąć udział wszyscy obywatele uprawnieni do głosowania

demokracja liberalna

rodzaj demokracji przedstawicielskiej charakteryzujący się wolnymi i uczciwymi wyborami oraz pluralizmem politycznym, utożsamiany z demokracją parlamentarną

demokracja pośrednia

rodzaj demokracji, gdzie decyzje podejmują przedstawiciele społeczeństwa wybrani w wyborach

egzekutywa

władza wykonawcza; w Polsce sprawowana przez Radę Ministrów i Prezydenta RP

judykatura

władza sędziowska; w Polsce sprawowana przez sądy i trybunały

legislatura

władza ustawodawcza; w Polsce sprawowana przez Sejm RP i Senat RP

polis

miasto-państwo w starożytnej Grecji

suweren

władca; ten, który sprawuje władzę

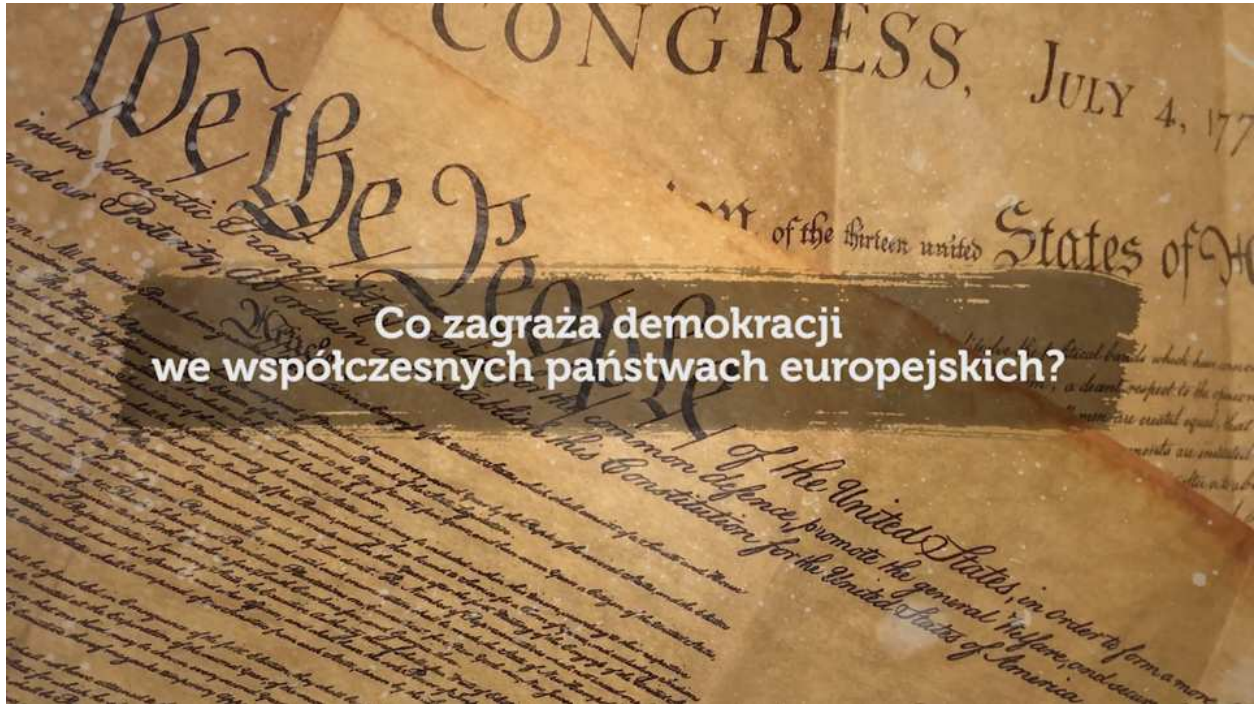
wybory 4 czerwca 1989

(tzw. wybory kontraktowe) wybory parlamentarne w Polsce w 1989 r., przeprowadzone, zgodnie z ustaleniami Okrągłego Stołu, z założeniem, że 65% miejsc w sejmie zagwarantowanych jest dla dotychczasowej ekipy rządzącej, 35% zaś do wolnych wyborów; wybory do senatu były całkowicie wolne; uznawane za pierwsze (częściowo) demokratyczne wybory w Polsce, kończące epokę PRL

Film

Polecenie 1

Obejrzyj film i wykonaj ćwiczenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DVB1zIho>

Nagranie filmowe lekcji Co zagraża demokracji we współczesnych państwach europejskich?

Ćwiczenie 1

Wyjaśnij stwierdzenie, że największym zagrożeniem dla demokracji jest ona sama.

Ćwiczenie 2

Wskaż czynniki potęgujące niebezpieczeństwo przerodzenia się demokracji w autorytaryzm lub totalitaryzm.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Zapoznaj się z poniższym tekstem i wykonaj polecenie.

” Alexis de Tocqueville

O demokracji w Ameryce

W społeczeństwie ludzi równych istnieją dwie odmienne tendencje: jedna, która pobudza umysł ludzki do myślenia i druga, która prowadzi do całkowitej bezmyślności. W konsekwencji człowiek uznaje za prawdziwe zdanie większości, wobec której czuje się przytłoczony z powodu swojej słabości i niemocy. Przestrzegam zatem, że równość, która jest zasadą społeczeństwa demokratycznego, może doprowadzić do nowego oblicza poddaństwa, jakim jest absolutna władza większości.

Źródło: Alexis de Tocqueville, *O demokracji w Ameryce*, Warszawa 1976, s. 267–268.

Ćwiczenie 3

Przeczytaj materiał źródłowy i wykonaj polecenie.

” Ryszard Kapuściński

Lapidaria

(...) w miarę jak rozszerza się strefa demokracji i rośnie wolność człowieka – jednostka staje się coraz bardziej bytem podmiotowym, niezależnym, samodzielny (...). Władza [w państwie niedemokratycznym] głosi teorię, że im państwo silniejsze, tym ty jesteś silniejszy, tymczasem w systemie demokratycznym filozofia jest inna: mniej państwa, a na jego miejsce – więcej społeczeństwa! Kiedy mówi się o demokracji, zbyt rzadko zwraca się uwagę na zależność demokracji – jej siły, autorytetu i sprawności – od poziomu i rodzaju kultury społeczeństwa. A przecież niski poziom kultury osłabia demokrację, ciągnie ją w dół, nie daje jej rozwinąć się i okrzepnąć. Wszelkie dyskusowanie o szansach demokracji jest bezużyteczne, jeżeli nie towarzyszy mu ocena stanu kultury społeczeństwa, jej poziomu, jej żywotności. Przy niskim poziomie kultury społeczeństwa miejsce demokracji zajmuje jej karykatura.

Źródło: Ryszard Kapuściński, *Lapidaria*, Warszawa 2002, s. 257-307.

Uzupełnij brakujące elementy tekstu.

masowej, wielokulturowe, suwerenności narodu, demokratyczne, politycznej, niezależnej, obywatelskie, jednorodności narodu, niepodległości narodu

Spółeczeństwo, o którym mówi Ryszard Kapuściński, to społeczeństwo

..... – społeczeństwo składające się z jednostek aktywnych, zdecydowanych brać swój los we własne ręce. Takie społeczeństwo jest konieczne dla właściwego funkcjonowania demokracji przede wszystkim ze względu na zasadę

..... – jeśli to demos ma sprawować władzę, musi się poczuwać do odpowiedzialności za losy państwa i własne. Sprzyja temu występowanie kultury

..... typu uczestniczącego. O takiej właśnie kulturze pisze Kapuściński.

Material źródłowy do ćwiczeń 4–7.

” Andrew Heywood

Politologia

Często uważa się, że wybory są sercem procesu politycznego. Prawdopodobnie nie ma ważniejszych pytań w polityce nad te, czy wybieramy polityków, którzy nami rządzą oraz według jakich reguł wybory te są przeprowadzane. Wybory uznaje się za demokrację w działaniu. Są one środkiem kontrolowania rządu przez społeczeństwo, w ostateczności za pomocą selekcji negatywnej. Centralne miejsce w tym pojęciu zajmuje zasada reprezentacji. Mówiąc wprost, politycy mają służyć społeczeństwu, co nakłada na nich odpowiedzialność działania na rzecz tych, którzy ich wybrali. Podczas gdy demokrację w jej klasycznym rozumieniu bezpośredniego i nieprzerwanego udziału społeczeństwa we władzy uważa się za zupełnie niepraktyczną, reprezentacja może być najbliższa osiągnięcia celu, jakim jest sprawowanie władzy przez społeczeństwo.

Źródło: Andrew Heywood, *Politologia*, Warszawa 2006, s. 277.

Ćwiczenie 4

Ćwiczenie 5

Ćwiczenie 6

Ćwiczenie 7

Material źródłowy do ćwiczeń 8–9.

” (...)

Demokracja monopolu nie znosi. Jeśli jakaś władza ma wszystkie stanowiska w państwie (...), jeżeli do tego ma prezydenta, jeśli do tego ma jeszcze (...) poparcie potężnych mediów, które nie zauważają jej błędów, które w jednych oczach widzą źdźbło, a w innych belki nie widzą (...), to wtedy (...) z naszą demokracją może być naprawdę bardzo niedobrze. I każdy uczciwy profesor prawa konstytucyjnego czy teoretyk państwa, a to mój dawny zawód, bo kiedyś wykładałem na uczelni, musiałyby to potwierdzić.

Źródło: (...), 26.10.2010 r., dostępny w internecie: wiadomosci.dziennik.pl [dostęp 24.04.2020 r.].

Ćwiczenie 8

Ćwiczenie 9

Wyjaśnij, na czym polega zagrożenie dla demokracji wynikające z monopolu władzy, o którym mówi Jarosław Kaczyński.

Dla nauczyciela

Autorka: Anna Rabięga

Przedmiot: wiedza o społeczeństwie

Temat: Zasady demokracji

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

V. Państwo, myśl polityczna i demokratyzacja.

Uczeń:

13) charakteryzuje główne fazy kształtowania się demokracji i upowszechniania praw wyborczych.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- charakteryzuje fundamentalne zasady demokracji;
- wyjaśnia znaczenie każdej z nich dla funkcjonowania ustroju demokratycznego;
- rozważa współczesne zagrożenia dla demokracji w Polsce i na świecie.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- metoda projektu;
- dyskusja;
- analiza materiałów źródłowych;

- rozwiązywanie ćwiczeń interaktywnych.

Formy zajęć:

- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu, słuchawki;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg zajęć:

Przed lekcją

1. Podczas wcześniejszych zajęć klasa podzielona jest na siedem grup. Każdej z nich przydzielona zostaje jedna z fundamentalnych zasad demokracji: suwerenność narodu, reprezentacja, pluralizm, poszanowanie praw mniejszości, trójpodział władzy, konstytucjonalizm oraz państwo prawa. Zadaniem każdej z grup jest:

- analiza różnych aspektów przydzielonej zasady;
- ocena, na podstawie dostępnych przykładów z polskiego życia politycznego, zakresu ich realizacji w Polsce w ciągu ostatniej dekady;
- wskazanie czynników, które w Polsce sprzyjają urzeczywistnianiu przydzielonej zasady;
- wskazanie czynników, które w Polsce utrudniają urzeczywistnianie przydzielonej zasady.

Uczniowie przygotowują prezentację rezultatów swoich poszukiwań w wybranej formie wizualnej – prezentacji multimedialnej, filmu etc.

Faza wstępna

1. Wybrane osoby wyjaśniają znaczenie poszczególnych fundamentalnych zasad demokracji.

Faza realizacyjna

1. Grupy kolejno przedstawiają rezultaty swojej pracy, omawiając przydzielone zasady demokracji, zakres i warunki ich realizacji we współczesnej Polsce.

2. Pozostali uczniowie komentują wystąpienia koleżanek i kolegów, wskazując ich mocne i słabe strony – zarówno w odniesieniu do treści, jak i formy wystąpienia.

3. Po każdej prezentacji odbywa się krótka dyskusja na temat metod wzmocnienia omawianej zasady demokracji w Polsce.

Faza podsumowująca

1. Uczniowie w parach rozwiązują ćwiczenia interaktywne. Wybrane osoby przedstawiają swoje rozwiązania, pozostali uczniowie weryfikują ich poprawność.

Praca domowa:

Rozważ, w jakim stopniu każda z omawianych podczas zajęć fundamentalnych zasad demokracji realizowana jest w III RP.

Materiały pomocnicze:

Alexis de Tocqueville, *O demokracji w Ameryce*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1976.

Ryszard Kapuściński, *Lapidaria*, Spółdzielnia Wydawnicza „Czytelnik”, Warszawa 2002.

Andrew Heywood, *Politologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Film może być inspiracją dla uczniów do przygotowania własnej prezentacji multimedialnej o zagrożeniach dla demokracji.